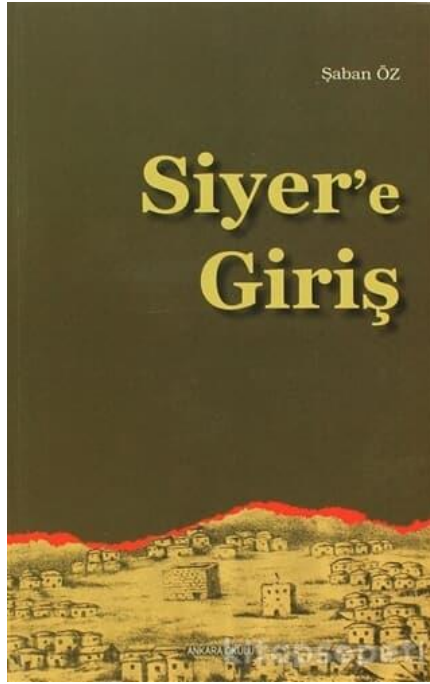


Şaban Öz, *Siyer'e Giriş*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012, 144 s.

Hazırlayan

ÖMER FARUK DOĞANGÜL^a

Bilindiği üzere siyer, kelime anlamı itibariyle “davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” gibi anlamlara gelen sîret kelimesinin çoğuludur. Terim olarak ise Hz. Peygamber’in hayatı, onun hayatını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için kullanılmaktadır. Siyer ilmi, müstakil bir ilim olup olmadığına ve usulünün mahiyetine dair halen devam eden tartışmaların ve değerlendirmelerin konusu olmuştur. Dolayısıyla bunun ilgili çalışmalar alana dair uzmanların da artmasıyla boyutlanmaktadır. Araştırmalarını siyer ve siyer usulü alanlarına yoğunlaştıran Şaban Öz, incelemeye aldığımız *Siyer'e Giriş* adını taşıyan elimizdeki kitabıyla alana dair kendi



^a Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Böl.
omerfarukdogangul@gmail.com

görüş, teklif ve değerlendirmelerini katkı olarak sunmuştur.

Eser, “Giriş”, ardından gelen üç bölüm, “Sonuç”, “İleri Okumalar İçin” ve “Bibliyografya” kısımlarından oluşmaktadır. Yazar, “Önsöz”de kitabın esas amacına dair bir saptama yapmaktadır. Buna göre eser, siyer metodolojisine bir giriş yapma amacıyla kaleme alınmıştır. Yazarın “anlaşılmaz” olarak nitelediği bir husus ise diğer dinlerde, o dinin kurucusunun edindiği ilâhî konuma ve bu sayede onların üzerinde yapılan çalışmaların boyutlanmasına rağmen kültürümüzde siyerin her geçen asırda önemini daha fazla yitirmesi ve bir ilim dalı haline gelememesidir. Zira siyer, geçmişte hadis ilminin; günümüzde ise İslâm tarihinin bir parçası olarak değerlendirilip daima bunların metot ve terminolojisine mahkûm edilmiştir. Dolayısıyla klasik dönemde ciddi bir hata olarak hadis ilmi içerisinde değerlendirilen siyerin, bugün de İslâm tarihi disiplini içerisinde değerlendirilmekten kurtarılarak bu hata ve ihmalden vazgeçilip siyerin profesyonelleştirilmesi ve böylece kurumsallaşmasının tamamlanması gerekmektedir.

Eserin “Giriş” kısmı, “Bir İlim Olarak Siyer” ana başlığı altında dört alt başlıktan müteşekkildir. Bunların ilki olan “Siyer Yazıcılığı” alt başlığında, Kur’ân’ın İslâm tarihinin ana kaynağı olması dolayısıyla İslâm tarih yazıcılığının vahyin yazıya geçirilmesiyle başlatılabileceği ifade edilir. Siyerin ise hadis ilminin bir şubesi olduğu yolundaki genel kanı sorgulamaya açılır. Bu kanunun temelinde yatan “hadis eserlerinin bâblara ayrılmasıyla siyer eserleri oluştu” şeklindeki iddianın da söz konusu eserlerin telif tarihleri dikkate alındığında geçerliliğinin olmadığı ifade edilir. Bu alt başlıkta dikkati çeken en önemli iddia ise ilk dönem siyer yazıcılığında bir ekol tasnifi yapmanın mümkün olmadığı iddiasıdır. Yazara göre bunun sebebi siyer malzemesinin fıkıh ekollerinde olduğu gibi bölgeden bölgeye değişiklik göstermemesidir. Fakat önemli sayılabilecek bu iddianın eserde temellendirilmesi yapılmamış olup, herhangi bir çaplı araştırmaya da atıf yapılmamıştır. Metodoloji açısından da herhangi bir ekolden bahsetmenin mümkün olmadığı üzerinde duran yazar, ekoller yerine dönemlerden ve anlayışlardan bahsetmenin daha ye-

rinde olacağını ifade ederek İslâm tarihçiliğini altı döneme ayırmayı teklif etmiş; fakat bunlarla ilgili de maalesef herhangi bir örnekleme ortaya koymamıştır.

“Siyer’in Sınırları” alt başlığında müellif, Siyer’e başlangıç olarak Kureyş’in Mekke’ye yerleşmesini esas alır. Her ne kadar yazar bunun sebebi üzerinde yeterince durmasa da bu teklifin tercih edilebilir bir milat olabileceği açıktır. Zira “kısa câhiliye” olarak tanımlanan dönem de buradan başlamaktadır ve siyerle ilgili birçok hadisenin temeli bu döneme kadar uzanmaktadır. Müellife göre siyerin bitişi ise Hz. Peygamberin vefatıyla tamamlanmalıdır. Fakat bu teklif ise sahabenin bir bütün olarak hayatlarının Hz. Peygamberin hayatıyla doğrudan kesişmesi dolayısıyla niçin siyere dâhil edilmeyeceği sorusunu akla getirmektedir. “Siyer Türleri” alt başlığında, dönemlerine, amaçlarına, metodolojilerine ve genel kabullere göre siyer türleri tasnif edilmiştir. “Siyer ve İlimler” adlı son alt başlıkta ise yazar siyer ilminin siyer usûlü, siyer fıkhı, siyer coğrafyası, siyer felsefesi, siyer sosyolojisi gibi alt disiplinlere ayrılmasının kaçınılmaz olduğunu ifade ederek bunların da sınırlarına dair tanımlamalara girişmektedir. Fakat burada da örneğin siyer felsefesine getirilen tanımlamada, onu siyer usulünden ayıran şeyin ne olduğu yeterince net olarak ortaya konmamıştır. Zira siyer felsefesi, yalnızca tanımlanması itibarıyla bile içinin doldurulabilme imkânı olmayan bir disiplin olacaktır. Çünkü daha evvelinde yazarın da üzerinde durduğu gibi siyer, kutsal bir karakter ve onun inanca dayalı kimliği üzerine bir disiplin olması hasebiyle her ne kadar felsefeden yararlı olsa da felsefenin doğrudan konusu edilemez. Bu manada bilindiği gibi İslâm felsefesi alanının da, esasta bu isimlendirmeyi “İslâm medeniyetinde yapılan felsefe faaliyetleri” manasında kullanıyor olduğu aşikârdır.

Kitabın birinci bölümü “Bir Peygamberi Anlamak” başlığına sahiptir. Bu bölüm, “Anlam Sorunu”, “Tanım Sorunu” ve “Konum Sorunu” alt başlıklarına ayrılmıştır. “Anlam Sorunu” alt başlığında yazar, Hz. Peygamberin nasıl doğru anlaşılabilirliği sorununun kaynağında usul/yöntem meselesi olduğunu itiraz kabul etmez bir hakikat olarak beyan eder. Bu sebeple mevcut tartışmanın “yanlış

anlama/doğru anlama “ gibi sonuca yönelik değil “nasıl anlama” şeklinde metoda yönelik olması gerektiğini ifade eder. Ayrıca müellif burada Hz. Peygamberi doğru anlamak konusunda pratiğe dökmüş modellere olan ihtiyaç dolayısıyla “sahabe modelliğine” başvurmayı teklif eder. Böylece Hz. Peygamberin sahabe merkezli bir okumasını gündeme getirmiş olur. Bu bağlamda sahabenin Hz. Peygamberin uygulamalarının dışına çıkarak yaptıkları bazı icraatları zikrederek bu tavrın sebepleri üzerinde durulmasını salık verir. Sahabe modelliği söyleminin “kuru ve şaşaalı” bir söylem olarak bırakılmayıp içinin doldurulması gereğini de vurgular. Bu hususta özellikle akademi dünyasında bilimsel hoşgörüsüyle geçiştirilemeyecek bazı saygısızlıkların törpülenmesinde sahabenin Hz. Peygambere karşı gösterdiği saygının vurgulanmasının işe yarayabileceği fikrini serdedir. Bu noktada yazarın siyer ilminin sınırları bahsinde teklif ettiği, “Siyer ilmüne konan sınırın Hz. Peygamberin vefatıyla neticelenmesine aykırı bir durum oluşur mu?” sorusu akla gelmektedir. Zira sahabenin anlayışını gündeme getirmenin, onların dönemini de siyere dâhil etmek manasına gelip gelmediği ve ayrıca alakası dolayısıyla Cahiliye devri siyere dâhil ediliyorken sahabe devrinin neden edilmediği soruları da burada gündeme gelebilecek istifhamlardan bazılarıdır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığı olan “Tanım Sorunu” kısmında ise Hz. Peygamberin parçacı bir portreyle ele alınmasının sorunları üzerinde durulmuştur. Burada özellikle Hz. Peygamber için kullanılan “postacı” tanımlamasının kesinlikle Kur’ânî bile olmayan ve risâlet içeriği ile de bağdaşmayan bir tanım olduğu ifade edilir. Diğer taraftan seküler bakış açısını yansıttığı ifade edilen “insanların en güvenilirli/ insanların en cesuru” tarzı tanımlamalar da eleştirilir. Zira bu tür tanımlamalar onun kimliğinin parçalanmasına ya da nübüvvetinin ikinci plana atılmasına sebep olmaktadır. Bu bölümün üçüncü ve son alt başlığında ise “Konum Sorunu” ele alınır. Burada Hz. Peygamber modellemeleri iki örnek başlık altında birkaç maddeyle sıralanmıştır. Bunlardan biri “mucizevî peygamber modeli” diğeri ise “tarihî peygamber modeli”dir. Müellif bu kıssımda, Hz. Peygambere mucize verilmemiş olduğunu kabul eder;

fakat bunun Hz. Peygamberin model olma vasfına bir hanel getirmediğini savunur. Yazara göre Hz. Peygamberin temizliğe verdiği önem, sevgisi, hoşgörüsü gibi “artık usandırıcı hale gelen” tekrarlardan ziyade Hz. Peygamberin teşekkür etmesi, özür dilemesi gibi daha çok gözden kaçırılan ve bugün müslüman toplumunun uygulamada ciddi sıkıntılar çektiği örneklerin seçilmesi daha yerindedir.

“Bir Peygamberi Araştırmak” başlığını taşıyan ikinci bölüm, “Kaynak Sorunu”, “Terminoloji Sorunu” ve “Metodoloji Sorunu” alt başlıklarından oluşmaktadır. “Kaynak Sorunu” kısmında yazar, kaynağın esasta ne olduğunun belirlenmesi üzerinde durur. Bu bağlamda esasta kaynağın değerini belirleyecek olanın araştırmacının kendisi olduğu ifade edilir. Kur’ân-ı Kerim, hadisler, sahifeler, vesikalar, şiirler, sözlü kaynaklar gibi siyerin ana kaynaklarına özellikle kalıntıların da eklenmesi gereğini vurgular. Bu kısımda müellifin özellikle mevzû haberin tarihsel değeri ve nasıl kullanılacağı ile ilgili verdiği genel bilgiler uzmanlık alanı oluşu dolayısıyla önemlidir. İkinci alt başlık olan “Terminoloji Sorunu” kısmında yazar, siyer terminolojisinin özellikle hadis ilminden ayrılması noktasında sadece usule dair terimlerin değil, içeriğe dair kavramların da ele alınıp yeni tanımlamalara gidilmesinin bugün için bir zorunluluk haline geldiğini ifade eder. Bu bağlamda sahabe kavramı örnek olarak getirilir. Hadisçilerin “peygamberi görmüş ve müslüman olarak ölmüş” tanımını getirdikleri bu kavramı yazar, siyer açısından kabul etmez. Buna göre sahabe kavramını siyer ilmi çerçevesinde belirlemek için kronolojik bir sınırlamaya gidilmesi de gerekir. Bu konuda yazarın bireysel tercihi de Hudeybiye musalahasıdır. Bölümün üçüncü ve son alt başlığı “Metodoloji Sorunu” kısmında ise hadis ve siyer metodolojilerinin arasındaki temel farklar üzerinde durulur. Örneğin hadisçilerin gayesinin her ne surette olursa olsun haberi ilk kaynağına ulaştırmak olmasına karşın, tarihçilerin ana vazifesi hadiseye ulaşabilmektir. Tarihçi için asıl olan senetteki kopukluğu gidermek değil kronolojideki boşluğu doldurmaktır. Müellif son olarak bir siyer metodolojisi oluştururken dikkat edilecek hususları on madde halinde sıralamıştır.

Eserin üçüncü bölümü ise “Bir Peygamberi Yazmak” başlığını

taşımaktadır. Bu bölüm ise “Tür Sorunu”, “Muhatap Sorunu” ve “Üslup Sorunu” alt başlıklarından müteşekkildir. “Tür Sorunu” alt başlığında müellif, müslümanların tarih yazımına yeni bir boyut getirdiği ve müslüman tarih yazıcılığının ne savaş, ne siyasi iktidar mücadelesi, ne de sosyal anlatımlardan ibaret olmadığı; bilakis bunların mükemmel bir meczini yaptıkları vurgulanmıştır. Yazar, kronolojik veya konulu tarih yazımı sorununda her iki yöntemi bir arada kullanıp “kronolojik-konulu” anlatımı bu bağlamda tek çıkar yol olarak sunmaktadır. Fakat bunun handikabının da anlatım tekrarına düşülmesi ve çalışmaların hacminin artması olduğunu haklı olarak ifade eder. Bu noktada müellif, esasta sorun tespitinden ziyade bir şey yapmamıştır. Bu kısımda ayrıca siyerin Hz. Peygamberi insanlara ulaştırmak amacına da sahip olduğu ve roman türü eserlerin bu sebeple siyere dâhil edilebileceği müellif tarafından ifade edilmiştir. Fakat burada siyerin bir ilmi disiplin olarak roman gibi bir sanat eserine nasıl dönüşebileceği bir soru olarak akla gelmektedir. Zira siyer, ilmî bir disiplin olma iddiasındaysa onu diğer iddialardan soyutlamak ve ona hedef biçmekten alıkoymak gerekir. Üstelik roman, opera, tiyatro, film gibi ürünlerin siyer ilminden faydalansalar bile sanat çalışmaları olarak onun dışında değerlendirilmesi gereği, bu yorumlamalar yapılırken göz ardı edilmiş görünmektedir. Bölümün ikinci alt başlığı olan “Muhatap Sorunu” kısmında yazar tarafından tepkisel tavrın ve birilerine cevap verme üslubunun yerine yalnızca doğruyu aktarmaya odaklanılması salık verilir. Son alt başlıkta ise “Üslup Sorunu” ele alınır. Burada siyer yazımında üslup meselesiyle ilgili olarak ortaya konan 9 madde önemlidir. (s. 123) Siyer yazımında savunu ve bunun olumsuz manadaki etkisi bağlamında tahrif ve yok sayma üslupları da eleştiri konusu edilir. Yazarın Asım Köksal’ın Caetani’ye itiraz sadedinde yazdığı bir metinde verilen bilgilerin yanlışlığını göstermesi bakımından yaptığı değerlendirmesi ise ciddi manada çarpıcıdır. (s. 129)

“Sonuç” kısmında müellif, eser boyunca işlediği konularla bağlantılı olarak iyi bir siyer çalışmasının nasıl olması gerektiği konusunu yedi ayrı maddede özetlemiştir. Bu kısımdan sonra ise “İleri Okumalar İçin” başlığı altında üç sayfadan oluşan bir ayrıntılı

okuma listesi verilmiştir.

Şaban Öz, elimizdeki çalışmasıyla siyer alanında yaptığı çalışmalar ve edindiği birikimi, alanın sorunsalları ve bunlara dair teklif ettiği bazı çözümler bağlamında bir araya getirerek önemli bir eser kaleme almıştır. Kitap, hacminin nispeten darlığına rağmen içeriğinin yoğunluğuyla dikkati çekmektedir. Yazarın bazı tanımlamalara ve anlayışlara getirdiği eleştiriler ve bunlara alternatif olarak sunduğu yeni tanımlama ve değerlendirmeler her ne kadar bizim de yaptığımız gibi eleştiriye açık olsa da üzerinde uzunca tartışılmayı hak edecek düzeydedir. Müellifin özellikle bu sorunsalların tespiti ve bunların eserin iskeletini oluştururken de kullandığı şekliyle tasnifini yapmış olması, ortaya koyduğu emek açısından her türlü takdire şayandır. Netice itibariyle ifade edilmelidir ki alana hasredilmiş uzun bir mesainin sahibi olan yazar, bu eserde ele alınan konular hakkında halen devam eden tartışmalar için sunduğu tanım, teklif ve değerlendirmeleriyle, siyer alanında çalışanların muhakkak surette bigâne kalmamaları gereken önemli bir çalışma ortaya koymuştur.

